

Emlékmű-koszorú Ópusztaszeren

A MEGYÉK TÖRTÉNELMI SZOBORPARKJA

Az államalapítás ezredik évfordulójára teljesült az 1896-os millennium idején élt elődeink álma: a legendai első országgyűlés helye a magyarság zarándokhelye lett. Az ópusztaszeri emlékhelyet az akkori ünnepen Árpád vezér tiszteletet parancsoló, timpanonos, oszlopos, kőoroszlánokkal ékesített emlékművével jelölték meg. Hosszú évtizedekig ez a jellegzetesen tizenkilencedik századi ízlést, historikus hangulatot képviselő emlékmű magában állt nemzetünk bölcsőhelyén. Az idők során a szobori búcsúk hagyományának kialakulásával, a múlt rendszerben meggyökereztetett augusztus 20-i ünnepekkel, majd a hetvenes évektől az emlékhely rangjához illő kialakításával Ópusztaszer valóságosan is elnyerte méltó helyét a magyarság tudatában. A nemzeti park az utóbbi években megújult, megszépült, kialakították az emlékmű körül a szertartástér, számos látnivalóval is gyarapodott.

Az Árpád emlékmű megújult környezete szinte kínálta a lehetőséget, hogy itt épüljön meg az Árpád-házi királyok, a középkori Magyarország és tágabb értelemben a magyar történelem reformkorig terjedő időszakának jelentős személyiségeit bemutató szobor-panteon. Az emlékpark kezdeményezésére és Csongrád Megye Önkormányzatának felhívására, az ország tizenkilenc megyéjének közös akaratából a „vidéki Magyarország” összefogásával elkészült a nemzet nagyjainak impozáns emlékhelye. A Magyar Millennium Kormánybiztosi Hivatala húszmillió forinttal támogatta a szoborpark megvalósítását, míg a nagyobb hán yadát a megyék fizették. A portrék mindegyike más-más művész alkotása, legtöbbször valamilyen kötelék fűzi a szobrot állító megyéhez. Az emlékhelyet Mádl Ferenc köztársasági elnök avatta fel a Megyék III. Országos Gyűlése alkalmából, 2001. június 30-án.

Olyan emlékmű-együttessel gyarapodott az emlékpark, amely önmagában is tárgy és célja lehet az ide irányuló zarándoklatoknak. Az emlékművek különös és kivételes szerepkörű építőkövei a nemzettudatnak és a történelmi nézetek alakulásának. Ha a pusztai illusztráción túl művészi értékkel, esztétikai minőséggel is bírnak, akkor jó esély van rá, hogy az általuk közvetített eszmények, a hőskultuszt építő hatások mélyen beépülhetnek történelmi tudatunkba. Ha a portré alkotásként is méltó és maradandó értéként kapcsolódik a megörökített államférfi alakjához, akkor az sem mellékes, hogy a művészi ihletettség, a szobrász tehetsége műalkotássá is minősíti a király-szobrot.

A millennium alkalmával a „jelet hagyás” lehetőségét is természetesen kínálta az emlékpark gazdái számára. Am ez önmagában kevés lett volna ezen a helyen, ahol inkább a honfoglalás emlékhelyének arculatkeresése, és ennek egyértelműbb kinyilvánítása lehetett a cél. Ópusztaszeren ugyanis az 1896/97-es emlékműállítás követő évtizedekben – egészen napjainkig – egyedül a historizmus ízlésvilágát képviselő Árpád-emlékmű volt és maradt az emlékhely-jelleg emblematikus megtestesítője. A park gazdái számára nyilvánvaló volt, hogy az ünnepi megemlékezések, rendezvények, ünnepi rítusok ehhez az emlékműhöz kapcsolódnak. A körülötte lévő szertartástér tudatos és a park szerepköréhez méltó kialakításához a kilencvenes évek társadalmi-politikai vál-

tozásai éppúgy szükségesek voltak, mint az emlékpark jelenlegi gazdáinak jó ízlése, felismerő képessége és tudatos előrelátása. Az addig inkább csak „térsegnek” számító rendezvényterületnek a megyezászlók tartóinak körben való elhelyezése jó vizuális keretet kölcsönzött. Az Árpád-emlékmű kiegészítése 1996-ban a lépcsőorra helyezett bronzkorszorúval – Fritz Mihály alkotása – már előrevetítette a lehetséges fejlesztés irányát. A honfoglalás és az államalapítás ezredfordulóra eső kerek évfordulói kétségtelenül nyomatékot adtak annak, hogy a jelenkor nemzedéke méltó jelet hagyjon Ópusztaszeren az utókorra: azaz egészüljön ki az elmúlt évszázadok legfontosabb történéseit képviselő királyok és államférfiak emlékműveivel.

A szobor-panteon eredetileg a középkori Magyarország királyainak és legjelentősebb történelmi személyiségeinek állított volna emléket. Kristó Gyula történész professzor és Trogmayer Ottó javaslata a következő volt: Géza, Szent István, Szent László, *Szent Erzsébet, Szent Margit, Könyves Kálmán*, III. Béla, II. András, IV. Béla, Kun László, *Károly Róbert*, Nagy Lajos, Luxemburgi Zsigmond, Hunyadi János, Hunyadi Mátyás, *II. Lajos, Werbőczy István, Dózsa György*. (A kurzivált betűkkel írt személyekre utóbb nem esett egyik megye választása sem.)

A történelmi személyiségek kiválasztásával egyúttal sor került a művészek megbízására is. Az alkotókat is a szobrokat állító megyék választották ki. Általában megyei illetőségű művészre esett a választás, így nagyjából a vidéken működő szobrászok versenyeztek. Ennek ismeretében a megvalósult művekre úgy is tekinthetünk, mint a kortárs történelmi portrészobrászat izgalmas példatárára.

A portrék megalkotásánál tartalmi vagy stílári megkööttségek nem voltak, formaiak viszont igen: követelmény volt, hogy valamennyi portré 5/4-es életnagyságú mellképként, esetleg fél-alakként, bronzból készüljön, a talapzat pedig világos színű kőből legyen. Impozáns és kifejezetten érdekes, változatos látványt kínál a körben felállított portré-emlékművek karéja. Bár mindegyik talapzatra helyezett mellszobor, portré vagy félalak, mégis sikerült elkerülni a műfaj átkát, az egyhangúságot, ami a talapzatok és a portrék megövelt arányából, a komponálási lehetőségek kötöttségeiből, az anyaghasználat azonosságából következhetett volna. Az ópusztaszeri szoborpark vizuális elevensége annak köszönhető, hogy sikerült száműzni a panteonokra jellemző patetikus hangulatot, a szándékolt ünneplőességet. Különböző megoldású „beszélő” talapzatok, mértékkel alkalmazott királyi jelvények, attribútumok váltakoznak példás mozgalmasságban, mégsem a „kellékek” uralkodnak a látványt, hanem maguk a művek.

Az alkotómunka igazi tétje az volt, hogy tudott-e élni a szobrász a kivételes lehetőséggel, vagyis olyan arcmást, jellemet formálni a rábízott neves történelmi személyiségeknek, amely képi etalonként rögzülhet az idesereglő látogatók százezreinek tudatában. Első körülpillantással is azonnal megállapítható, hogy azok a művészek jártak el helyesen, akik merészen szakítottak az ábrázolási konvenciókkal és mertek saját ízlésükre, tehetségükre hagyatkozva nemcsak emlékjelet, hanem szobrot is alkotni, képek voltak plasztikai értékeket létrehozni.

Ezer esztendő jelesei sorakoznak előttünk „kiválasztottak” rangját elnyerve. Sokféle érzülettel közelíthetünk feléjük. Tekinthejük ezekre a szobrokra úgy, mint kortárs műalkotásokra és úgy is, mint szemet gyönyörködtető látványosságokra. Tisztelettel parancsolnak történelmi nagyjaink emlékműveiként, és emlékezetünkbe rögzülnek emlékjelekként. Egyenként szemügyre véve, önmagukban értékelve is érdekfeszítőek, de együttesen, az emlékmű előtti szertartástérteret körbe ölelve, szinte katedrális tartó oszlopcsarnokká formálódnak, valóságos építészeti teret jelölnek ki az eddigi pusztá-

társágban. Képzletünkben tovább építik azt a kultúrát, tudást, hagyományt, teremtő szándékot, amit a közeli monostor romjaiban a mementóként hagytak ránk a századok. Megragadható szubsztanciát, képi formát, továbbgondolásra érdemes ikonográfiát adnak a bennünk rejtőző hőskultusznak, történelmi tudatnak. Elményszerűvé, átélhetővé teszik történelmi ismereteinket.

Impozáns és kifejezetten érdekes, változatos látványt kínál a körben felállított portré-élművek karéja.

A Nagy Lajos királytól Kossuthig terjedő déli fekvésű szoborcsoportban kifejezett törekvés mutatkozott meg az alkotók részéről arra, hogy az ábrázolt személyről fennmaradt korabeli vagy későbbi képmások megbízható és hűséges változatai legyenek a szoborportrék. Ennek tulajdonítható, hogy ezek a képmások általában realiztikusak, a karakter pontos visszaadására törekednek, s persze – jobbik értelemben használva a szót – konvencionálisabbak is. Ezt az ideált legteljesebben Bíró Lajos Báthory fejedelemet ábrázoló élműve közelítette meg.

A szobrok között további remeklésekkel is találkozhatunk. Bobály Attila Luxemburgi Zsigmondot megjelenítő szobra például minden részletében ihletett alkotás, a lélekelemzésben, a jellemábrázolás sokrétűségének érzékeltetésében, formai leleményben, expresszivitásban, a plasztikai megformálás ötletességében egyaránt gazdag mű. Markolt György Kossuth szobra pedig a közttereinken szép számban előforduló Kossuth-ábrázolásoknak szinte esszenciáját adja. Lebó Ferenc gondosan formált, intellektussal töltekezett Széchenyi-portréja is méltó emléke a „legnagyobb magyarak”. Gyórfi Lajos Bocskai-portréja kiváló jellemrajz. Gaál Tamás Bathányi-élműve drámai mélységeket rejtő, sokrétű alkotás, tiszteletet parancsoló élmű.

Az északra álló emlékszobron végigtekintve viszont feltűnő a megformálás változatossága, a szobrászi képzelőerő csapongása. Varga Imre nem törekedett semmiféle mesterkéltségre az államalapító király karakterének megformálásakor. Érzékeny határt talált a szobrász az ezredévi történelmi távlat és a hiteles jellemábrázolás, a királyt jelző attribútumok alkalmazása és az uralkodó karakterének megformálása között. Tóth Béla II. Andrását is az eleven plasztikai megformálás, a magabiztos kompozíciós készséggel formált félalak történelmi hitelessége, nemessége emeli ki a királyportrék sorából.

Kivételes lehetőség a szobrász számára, ha semmilyen ábrázolási konvenció nem köti meg a kezét és semmi sem korlátozza képzelését. Kő Pál misztikus és szuggesztív Aba Sámuel szobrát a legendák ihlették. Pogány királyt látunk magunk előtt, egy származására, ősei tetteire, saját hadi sikereire büszke uralkodót, de egyúttal kegyetlen, pogány kényurát is, a korai magyar állam bizonytalan hatalmi viszonyaiban, vallási küzdelmeiben ravaszul lavírozni képes vezért. A középkor botrányhősének tartott Kun László emlékét is legendák lengik körül. Gyórfi Sándor a tragikus sorsú, különösen király ellentmondásos személyiségét a jellemére, életvitelére való érzékletes utalásokkal jeleníti meg. Erős akaratú, magát a törvények fölé emelő uralkodót állít elénk. Felémelt fejjel, élveteg arckifejezéssel, kun-módra kopaszra nyírt, s varkocsba font hajjal is ő a király, habár csupán a baljában tartott kun uralkodói pálcát utal erre.

Szabad képzelőeregre hagyatkozhatott Tóth Sándor is Géza fejedelem alakjának megformálásakor. Hiteles ábrázolásra törekedett, de engedett megszerettető szándékának is, a véreskezű, a hatalmát és akaratát kegyetlen barbársággal érvényesítő vezér karakterének megformálásakor. Dienes Attila hasonlóan eszköztelen, lényegre törő jellem-

ábrázolással, attribútumok nélkül, páncélos, lovagi harci öltözetben ábrázolja I. Andrást, akinek királyi mivoltát a fejére feszülő korona jelzi.

Úgy vélem, az államalapítás millenniuma tiszteletére alapított ópusztaszeri szoborpark emlékművei ihletett alkotásokként méltók az ábrázolt történelmi nagyságokhoz és érdemesek lesznek az utókor megbecsülésére, figyelmére is.

Tóth Attila

VANYÚR ISTVÁN: NAGY LAJOS